

УДК 811.133.1:82-311.1

РОЛЬ ВНУТРІШНЬОГО МОВЛЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МІНІМАЛІСТИЧНІЙ ІНТРАГЕТЕРОДІЄГЕТИЧНІЙ ОПОВІДІ

Дегтярьова Є. О.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті досліджено специфіку французької мінімалістичної інтрагетеродієгетичної оповіді. Особливу увагу приділено внутрішньому мовленню персонажів та мовленнєвим способам його відтворення. Роботу виконано на матеріалі роману Крістіана Гайї "Un soir au club".

Ключові слова: внутрішнє мовлення, інтрагетеродієгетична оповідь, текстовий концепт, французький мінімалістичний роман.

Дегтярёва Е. А. Роль внутренней речи во французском минималистическом интрагетеродиегетическом повествовании. В статье рассматривается специфика французского минималистического интрагетеродиегетического повествования. Особое внимание уделено внутренней речи персонажей и речевым способам её воспроизведения. Работа выполнена на материале романа Кристиана Гайи "Un soir au club".

Ключевые слова: внутренняя речь, интрагетеродиегетическое повествование, текстовый концепт, французский минималистический роман.

Dehtiarova Ye. O. Inner speech role in the French minimalist intra-heterodiegetic novel. The article highlights the specifics of the french minimalist intra-heterodiegetic novel of the late XX – early XXI centuries. Special attention is drawn to the characters' inner speech and to the linguistic means of it's reproduction. The research is conducted on the material of the French minimalist novel of Cristian Gailly "Un soir au club".

Key words: French minimalist novel, inner speech, intra-heterodiegetic novel, text concept.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. У сучасному мовознавстві традиційно зберігається інтерес до розгляду оповідного простору художньої прози. Праці вітчизняних і зарубіжних дослідників І. А. Бехти [2], О. М. Кагановської [4], Р. І. Савчук [6], І. В. Смушинської [8], D. Maingueneau [9] свідчать про те, що розуміння оповідної структури художнього тексту є суперечливим і складним. Особливого значення набуває питання розгляду різних типів оповіді в постмодерністському дискурсі, який став найкращим середовищем для вияву потенційних можливостей тексту, оскільки в постмодернізмі світ мислиться як текст, як незкінченне перекодування і гра знаків, поза межами яких неможливо уявити істину такою, якою вона є [1, 5]. До постмодерністських текстів відносимо і французький мінімалістичний роман, де важливу роль відіграє внутрішнє мовлення (далі – ВМ), яке завдяки широкому спектру зображувальних можливостей відтворює складні процеси мовомислення персонажів і віддзеркалює взаємодію суб'єктно-мовленнєвих планів оповідача й персонажа, наявних в оповідному просторі художнього тексту.

Незважаючи на достатню кількість розвідок, спрямованих на вивчення проблематики ВМ в оповідному просторі художніх творів (Н. Є. Буцикіна [3], Р. І. Савчук [6], С. Puech [10], А. Rabatel [11] та інші), досі не до кінця з'ясованою залишається специфіка ВМ саме у французькій мінімалістичній інтрагетеродієгетичній оповіді, що й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Отже, метою статті є висвітлення ролі ВМ персонажів у французькій мінімалістичній інтрагете-

родієгетичній оповіді. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: уточнити визначення інтрагомодієгетичної оповіді; виокремити різновиди ВМ персонажів у французькій мінімалістичній інтрагомодієгетичній оповіді; установити способи відтворення ВМ персонажів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концептуальний простір інтрагетеродієгетичної оповіді вводиться оповідачем, який перебуває в романному світі, але не бере безпосередньої участі в оповіданих подіях [6, 112]. Гетеродієгетичний оповідач проникає до підсвідомості персонажів та представляє їхній внутрішній світ, переживання і думки за допомогою ВМ. Проілюструємо відтворення ВМ з позиції інтрагетеродієгетичного оповідача на матеріалі уривка з роману К. Гайї "Un soir au club", герой якого, колишній музикант, сумує за облишеною улюбленою справою.

"Simon la regarda s'en aller puis revint sur les trois musiciens. Bien qu'attentif au visage, aux lèvres, à la voix de Debbie, il n'avait pas cessé de les écouter. Sur un tempo assez rapide ils étaient en train de carburer sur Milestone. Simon pensa sur ce thème-là, on ne peut pas s'en empêcher. Il se rappela comment lui-même carburait sur ce thème" (1, 65).

Представлений фрагмент починається невластним мовленням (далі – НІМ), яке формується внаслідок «зазірання» оповідача у роздуми головного героя роману – Сімона. Контамінація свідомості персонажа й оповідача експліцитно отримує вираження в оповідному просторі твору через займенник 3-ої особи однини *il*. Суб'єктно-мовленнєвий план оповідача формує візуальну частину фрагмента: "Simon la regarda s'en aller puis revint sur les trois musiciens. Bien qu'attentif au visage, aux lèvres", яка змінюється ментальною: "Simon pensa sur ce thème-là, on ne peut pas

© Дегтярьова Є. О. Роль внутрішнього мовлення у французькій мінімалістичній інтрагетеродієгетичній оповіді

s'en empêcher. Il se rappela comment lui-même carburait sur ce thème". Оповідь ведеться з позиції «він», але оповідач не просто представляє те, що бачить та знає про персонажа, – він опосередковує його почуття. Позиція інтрагетеродієгетичного оповідача розширяє межі сприйняття головного героя роману, що вможливується завдяки нульовій фокалізації або всезнанню оповідача. Дієслова мислення *penser* v.i., *se rappeler* v.pr. та сприйняття *se sentir* v.pr. вказують на процеси, які виникають у свідомості Сімона. Сигналом суб'єктно-мовленнєвого плану персонажа виступає конструкція *"il se sentit de nouveau le moral à zéro"*, синонімічна ідіомі *avoir le moral à zéro* – "aller très mal, être déprimé" [12, с. 1087], яка вербалізує текстовий концепт (далі ТК) СУМ TRISTESSE. Прислівниковий вираз *de nouveau* loc.adv. – "une fois de plus" [12, 695] підкреслює, що герой не вперше перебуває у пригніченому стані, що імплікує ТК ЗАНЕПАД ДУХУ / DÉPRESSION.

«Вливання» думок героя до мовної свідомості гетеродієгетичного оповідача в його внутрішньому монолозі (далі ВМ) відбувається плавно, без руйнації логіко-семантичних зв'язків між суб'єктно-мовленнєвими планами оповідача та персонажа. У межах інтрагетеродієгетичної оповіді має місце наближення та взаємопроникнення двох різних текстових конструктивів: оповідача як самостійної оповідної інстанції та героя як головного актанта інтрагетеродієгетичної оповіді [6, 117].

Вкраплення внутрішніх рефлексій (далі – ВРф) Сімона до НПМ свідчать, що оповідач дійсно представляє те, що відбувається в його свідомості. Репрезентативним компонентом, який уводить ВРф персонажа, є дієслово мислення *penser* v.i., що міститься в інтерпозиції по відношенню до мовлення героя, яке постає його внутрішнім прямим мовленням (далі ВПМ): *"La musique n'a plus besoin de moi, pensa-t-il, les jeunes la font très bien, et moi je n'ai plus besoin d'elle"* (1, 66). Оповідач, зазирнувши у свідомість персонажа, на цьому відрізку твору не виявляє себе як оповідна інстанція, він залишається в оповіді, проте «дозволяє» Сімону говорити самому, його ВРф відзначаються зверненістю до себе, до своєї підсвідомості, виступають формою моральних пошуків персонажа [7, 76], є засобом самопізнання та переосмислення життєвих позицій і питань. Така позиція оповідача дозволяє не лише більш яскраво, але й більш правдиво показати все те, що відбувається в емоційно-чуттєвій площині героя.

Відтворення роздумів Сімона подано в нульово-внутрішній фокалізації, де фокалізованим виступає персонаж, а фокалізатором – оповідач, який занурюється в його свідомість. У межах своєї гетеродієгетичності оповідна інстанція не переходить у категорію актанта оповіді, а залишається в площині власної функціональної ролі. Маркерами інтрагетеродієгетичної позиції оповідача, тобто його всезнання всіх деталей романного світу твору, слугують вказівні займенники *celui; ceci, ça* та присвійні і вказівні прикметники *son verre; ce thème-là*, які локалізують героїв роману в просторі та часі, створюючи ефект присутності оповідача в тому самому, зумовленому текстовими межами просторі, що й персонажі оповіді.

Фраза *"Il me disait s'être soudainement rendu compte de ceci: et ça fait mal: Je n'aime plus le jazz, plus autant*

qu'avant, peut-être même plus du tout, en tout cas comme on doit l'aimer pour y passer sa vie" (1, 66) демонструє злиття мовних свідомостей оповідача та героя в цьому фрагменті оповіді, де ВПМ героя уводиться двокрапкою. Градація в поєднанні з антитезою «я більше не люблю джаз, не настільки як раніше, можливо, навіть зовсім не так, як потрібно його любити, щоб жити ним» відтворюють внутрішнє сум'яття Сімона, його невизначеність щодо музики, імплікуючи ТК РОЗЧАРУВАННЯ / DÉCEPTION. Спостерігаємо протиріччя у ВМ персонажа, який підсвідомо обожає музику, але в реальному житті не може собі дозволити займатися нею. Прислівникова конструкція *peut-être* loc.adv. на позначення проміжного між ствердженням та запереченням ступеня алетичної модальності містить семантичний компонент «можливість», передаючи суперечливі відчуття героя. Далі відбувається розгортання внутрішнього діалогу (далі ВД), який найяскравіше представляє суб'єктно-мовленнєвий план Сімона:

"C'est bien de ça qu'il s'agit, de ma vie. Je cherchais quoi en venant ici? Je voulais démontrer quoi en piratant ce piano? Je peux répondre, se dit-il. Alors réponds. Je vais répondre, se dit-il. Je t'attends. Oui, oui, je viens. Je voulais savoir si ma vie était finie. Et alors? Maintenant je sais qu'elle l'est. Au fond, je n'avais pas envie de jazz, encore moins de musique, j'avais juste envie de vivre, une minable petite envie de vivre" (1, 66).

Передумовою такої форми ВМ є співіснування в той самий момент різних смислових позицій у межах свідомості одного персонажа [5, 40]. Формально ВД не передбачає присутності безпосереднього реального партнера і не розрахований на стороннє сприйняття. Реципієнтом власного розумового висловлення є сам суб'єкт мовлення [3, 171]. Розумове висловлення героя спрямоване «всередину», він звертається до самого себе, свого ідеального «Я» як об'єктивної свідомості, з якою можна розпочати діалог. Ознакою діалогічності ВМ є серія риторичних запитань, поставлених Сімоном самому собі, та відповідь на них: *"Je cherchais quoi en venant ici? Je voulais démontrer quoi en piratant ce piano? Je peux répondre, se dit-il"* (1, 66).

ВД персонажа є вираженням емоційної сфери особистості та передає негативний прояв його психологічного стану, завдяки використанню риторичних запитань: *"Je cherchais quoi en venant ici? Je voulais démontrer quoi en piratant ce piano?"* (1, 66), що надають експресивності ВМ. Для наведеного ВД характерна сильна імплікація власних почуттів та емоцій героя, експлікованих у тексті розчаруванням (*"Au fond, je n'avais pas envie de jazz"*), бажаннями (*"j'avais juste envie de vivre, une minable petite envie de vivre"*), сумнівами (*"Je voulais savoir si ma vie était finie"*).

Цілісне «Я» Сімона психологічно розщеплюється на двох партнерів – «Я»1 і «Я»2. Присутність партнера відображається в прономінальній системі мовленнєвого акту протиставленням форм *"je – tu"*, уживанням наказового способу і запитань:

"Je peux répondre, se dit-il. Alors réponds. Je vais répondre, se dit-il. Je t'attends. Oui, oui, je viens. Je voulais savoir si ma vie était finie. Et alors?" (1, 66)

Голос «Я»1 каже собі, що може пояснити, навіщо він сів грати на піаніно, голос «Я»2 вимагає відпо-

віді. ВМ відображає динаміку взаємодії двох голосів і поглядів, джерелами яких є суб'єкт ВД та його внутрішній партнер. Щораз більше емоційне напруження інтрагетеродієгетичної оповіді формується внаслідок представлення у ВД переживань головного героя. Тричі повторений іменник *envie* n.m. – "besoin organique qu'on désire satisfaire" [12, 375] надає ВМ персонажа інтимізованого звучання при відтворенні його душевних переживань. Номінативна конструкція "*une minable petite envie de vivre*" ілюструє емоції та розпач Сімона і отримує вираження в його суб'єктно-мовленнєвому плані.

Герой зізнається собі, що, почавши грати після довгої перерви, він зрозумів, що без музики його життя вже скінчилось, адже вона була для нього смыслом існування. Бажання грати він ототожнює з бажанням жити. Таким чином, відмова від музики призвела до його моральної смерті. Відтак з думок персонажа в його ВД вичленовується ТК ПОРОЖЕНЧА / VIDE, який виконує функцію інтенсифікатора змісту та структурує концептуальний простір ВМ героя в інтрагетеродієгетичній оповіді.

У ВД спостерігаємо внутрішній рівень фокалізації, адже розвиток тексту скерований свідомістю персонажа. Розщеплення мовної свідомості Сімона на два голоси надає оповіді поліфонічності внаслідок «звучання» в ній голосу «Я»2. За рахунок концентрації експресивно забарвленої лексики (*carburer sur; la force du swing; vautre sur sa basse enlacée; une oreille née; le moral à zéro; ça fait mal; en piratant; minable petite envie; se massacrait le coeur*) у ВМ Сімона формується емоційно-перцептивна площина головного героя. Він надає оцінку сам собі та власній життєвій ситуації, про що свідчить використання номінативних модальних одиниць: *assez rapide; très inspiré; vraiment très bons; très mélodique et surtout très véloce; capable*

de jouer aussi vite qu'un guitariste, pas toujours très juste mais inventif, très inspiré; jouent de mieux en mieux et de plus en plus tôt; très bien; plus autant qu'avant, peut-être même plus du tout, en tout cas comme on doit l'aimer.

Інтрагетеродієгетичний оповідач виявляє себе як оповідна інстанція, послуговуючись вставними конструкціями: *comme je l'ai déjà dit; me disait Simon; il me disait.*

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Суб'єктно-мовленнєвий план персонажа французької мінімалістичної інтрагетеродієгетичної оповіді виражено в таких різновидах ВМ: НПМ, ВПМ, ВРф та ВД, де простежується поліфонія голосів, що складається з голосу оповідача у ВМг, його коментарях до НПМ, голосу героя, який звучить у його НПМ, ВПМ, ВРф, ВД, та голосу «Я»2 у ВД. Ці голоси є носіями різних поглядів, організованих варіабельною нульово-внутрішньою фокалізацією. Мовними засобами відтворення ВПМ є градації та вказівні займенники, НПМ – еліпси, паралелізми і вказівні прикметники, ВРф – повтори, ВМг – інверсії, ВД – риторичні запитання, вказівні прикметники, наказовий спосіб, протиставлення займенникових форм "*je – tu*". Отже, інтрадієгетична позиція дозволяє оповідачеві більш повно відтворити психологічний та емоційний стани персонажів роману. Припускаємо, що за словами оповідача стоїть сам автор твору, події якого є аналогічні деяким фактам з життя письменника, що також колись відмовився від музики. Таким чином, у концептуальному просторі інтрагетеродієгетичної оповіді простежується його іконічність завдяки семантизації елементів авторської свідомості.

Перспективою досліджень вважаємо подальше вивчення ролі ВМ персонажів у інших типах французької мінімалістичної оповіді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабелюк О. А. Принципи постмодерністського текстотворення сучасної американської прози малої форми : [монографія] / О. А. Бабелюк. – Дрогобич : ТзОВ «Вимір», 2009. – 296 с.
2. Бехта І. А. Дискурс наратора а англословній прозі / І. А. Бехта. – К. : Грамота, 2004. – 304 с.
3. Буцикіна Н. С. Лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти внутрішнього мовлення персонажів (на матеріалі художньої прози Ф. Моріака) : дис. ... кандидата філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови» / Надія Євгенівна Буцикіна. – К., 2004. – 256 с.
4. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози : когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя) : дис. ... доктора філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови» / Олена Марківна Кагановська. – К., 2003. – 502 с.
5. Кучинский Г. М. Диалог и мышление / Г. М. Кучинский. – Минск : Изд-во Белорусск. гос. ун-та, 1983. – 189 с.
6. Савчук Р. І. Оповідний простір художньої прози Ф. Саган: лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти : дис. ... кандидата філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови» / Руслана Іванівна Савчук. – К., 2009. – 295 с.
7. Сенічева О. А. Засоби вираження внутрішнього мовлення в художньому тексті : [монографія] / О. А. Сенічева. – Донецьк : Юго-Восток, 2007. – 187 с.
8. Смуцинська І. В. Суб'єктивна модальність французької прози : [монографія] / Ірина Вікторівна Смуцинська. – К. : Вид.-поліграф. центр «Київський ун-т», 2001. – 256 с.
9. Maingueneau D. Pragmatique pour le discours littéraire. L'énonciation littéraire / Dominique Maingueneau. – P. : Hachette, 1994. – 188 p.
10. Puech C. Language intérieur et ontologie linguistique à la fin du XIX siècle / Christian Puech // La parole intérieure. Langue française. – P. : Larousse. – 2001. – № 132. – P. 26–47.
11. Rabatel A. Les représentations de la parole intérieure : monologue intérieur, discours direct et indirect libres, point de vue / Alain Rabatel // La parole intérieure. Langue française. – 2001. – № 132. – P. 72–95.
12. Le petit Larousse illustré : chronologie universelle. – P. : LAROUSSE, 2008. – 1812 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Gailly C. Un soir au club / Christian Gailly. – P. : Ed. de Minuit, 2004. – 173 p.